

Emerson, a szónok.

Az amerikai unitárius világ 1938 június 15-ik napján százéves emlékünnepet rendezett. Az ünnep elüt minden más jubileumtól, mert egy szónoki beszédet, egy prédikációt, amely száz éve hangzott el Cambridgeben, újból megszólaltat és a szépet és jót szerető miveltek emberek kezébe adja. Az evangélium hegyi beszéde ezer esztendőnk alatt szólott a hívő világnak és tőn csodás hatást a jámbor szivekre. Ebben az amerikai beszédben Emerson a tanult és miveltek mai emberek szemé elébe tárja mindazt, amit e világ mutat Isten csodálatos természete ezerféle változatu jeleiben és szépségeiben.

A beszéd 1838 június havában Cambridge teológiai iskolájában a végzett hét ifju papjelölthöz volt intézve, mintegy ötven hallgató előtt. Amerikában a záróünnepék mindig figyelmet keltenek, de az unitárius papi-iskola (Divinity school) halltermében végzetteken és a tanulókon (összesen 14) kívül jelen voltak sokan, akik az akkori forradalmi irányu mozgalmak iránt érdeklődtek. Jelen volt Parker, a már híres szónok. Kísérjük néhány percig figyelemmel a beszédet.

Ezen a gyönyörűen tündöklő napon szívni keblünkbe az élet lehelletét — így kezdi — milyen pazar élvezet! A fű nő, a bimbó fakad. A réten a nap a virágok színét megaranyozza. A levegő zeng a madarak dalától, telítve van a fenyő illatával. Gileád balzsam-illatát árasztja a széna.

Az éjszaka elmélázó néma hangulata a szívet most nem búsitja. Az égiek halvány fényétől átszűrt légkört, mintha szellem-szikrák töltenék meg! Az ember kisgyermek ámulatával szemléli a mérhetetlen nagyságu világot, mintha játékszer volna számára. Az éjszaka hús lehellete harmatban fürösztí a virágot s nyomában ébredez, vörös sugarait lassan kibontva — a hajnal. Soha szerencsésebben nem tárta ki kebelét a természet titkos világa!

Az aranykalász tengere, a nektárt készítő hegyek tárva, nyitva

minden teremtmény előtt és a fölöttük lengő nemes hangulat, bár nincsen szava, mégis árasztja szét elbűvölő csendes zenéjét. Az ember kénytelen hódolni a világ tökéletes egysége előtt, mely egész lényünket fogva tartja.

Mily tágas, mily gazdag, hogy vonzza az embernek minden érző szervét! Lám a kövér talaj, humus, a hajókat ringató tenger, a gazdag ércet és annyi értékes követ tartó hegyek, az élőlénytől hemzsegető erdők, a mérhetlenül gazdag fizikai tömeg, a fényt, villanyt, meleget és vonzást rejtő, élettelennek látszó elemek, valóban : ember jöjj, élvezz, öleld magadhoz és alkoss belőle ujjat. Légy felfedező, légy csillagász, építs várost, nevelj hősöket.

Majdnem az irás szavaival szól : ime, mindezt neked adtam „gyümölcsözz, sokasodj és töltsd be a földet.“ De a mi szónokunk itt nem áll meg, mert tudja, hogy mindez az emberi lélek látása. Ő, az ember felfogja az óriás hatást és elemeire felboncolja, belátása szerint rendezi és minél tovább foglalkozik vele, annál jobban megismeri és bámulja, s minden új siker tovább, meg tovább izgatja, úzi, hajtja.

Az így kinyíló lélek magának törvényt alkot ebben a meglátott új világban és megismeri az *igazságot*, melyről visszatérés nincs, sőt gyönyörködik szépségeiben ; majd fölismeri, hogy amit cselekszik, az maga az *erény*. Mint szerelmesét öleli magához és szól : Erény én tied vagyok, ments meg, mert örvényt látok, légy és maradj velem. A megkezdett harc sikerre vezet és az idejutott ember már Isten közelében érezi magát és lelke boldog, mert tudja, hogy Isten tetszését megnyerte.

Az erény érzése már az isteni törvény körében mozog. Itt már rájő az ember, hogy olyan eszmekörbe emelkedett, amelyben találkozik azokkal az erőkkel, amelyeket az emberi élet szeretetnek, félelemnek, igazságnak, étvágnak, Isten és ember közötti viszonyoknak nevez. Ezeknek írott törvényük nincsen, mégis mindenki leolvassa embertársa arcáról, beszédéből, hangjából.

Ezek azért fölülte fontosak, mert elvezetnek a *vallás* lényegéhez. Találkozunk az erkölcsi érzés intuiciójával, sugallatával, amely bepillantást enged a lélek törvényei tökéletességébe. Az ember lelkében van az igazságos bíró, amely azonnal ítél és jutalmaz. Aki jót és szépet cselekszik, már azáltal nemesebb lesz, aki az ellenkezőt teszi, már annál fogva lealacsonyodik. Akinek a

szive jó, ő már ennél fogva isten-ember, aki magáénak érezi Isten biztonságát, Isten fenségét. Aki magát megalázza, felmagasztaltatik. A rossz fa jó gyümölcsöt nem terem. A jó a jó társaságát, a gonosz a rosszak társaságát keresi.

Ezek a nagy igazságok vezetik rá az embert a legtisztább *hitre*, arra, hogy a világ nem több hatalom teremtménye, hanem *egy akaraté*, egy léleké, és ez a lélek működik mindenütt és mindenben. Ez tényleg és általánosan létező, a rossz csak viszonylag. A rossz (bűn) maga a halál, a nem létezés (negativum). A vallásos érzés isteni és istenítő. Ez a boldogság. Ez alapja a társaséletnek. A babona, az érzékiség bizonyos felsőbb elemet mindig tartalmaznak. Mindenik keleti nép vallásában (egyiptomi, perzsa, ind, kínai) benne van ez az érzés. Ez a léleksugalom (intuicio) szüleménye. Ez benne van az istentiszteletben, e körül folyt az egyházak harca s mégis sok olyan elem van benne, amelyet tévesnek minősülünk. Ti, ifju barátaim, arra vagytok elhiva, hogy a benne levő igazságot hirdessétek. Ti tudjátok, hogy a kultuszban, az istentiszteletben mennyi értékes történelmi elem van. Tudjátok, hogy az emberiség hatalmas nagy seregének a szivét ez vigasztalta, de mégis fel kell tárnom előttetek pár tévedését.

Először is: Jézus Krisztus az igaz próféták társaságához tartozott. Ő bele látott a lélek titkaiba. Ennek az összhangja elragadta, gyönyörködött szépségében, ő abban élt, azzal együtt élt. Ő volt az a látó, aki egyedül felismerte az ember nagyságát. Ő látta, hogy Isten testet ölt az emberben, ő kimondotta, hogy ennél az egységnél fogva az ember így szólhatott: „én isteni vagyok“, „aki engemet lát, Istent látja“. Ide emelkedik az Istentől megdicsőült lélek.

De látjuk, hogy eltorzult ez a magasztos eszme az egyház kezében. Ahelyett, hogy a költő szárnyán felemelkedtek volna, lehozták Istent az égből és azt mondták, jaj neked, ha azt mered állítani, hogy ő ember volt. Ő csodákról beszélt, mert látta, hogy az ember maga csoda, élete csoda és minden, amit tesz csoda, de az, amit az egyház tanít, hamis. Ezért mondom (Emerson), hogy ő egyedül fogta fel az ember igazi értékét. Valamit az idő rendjén ráaggattak, mind arra irányult, hogy megölje az ember őszinte rokonszenvét és ragaszkodását. Felruházva égi hatalommal, hasonlóvá tették a keleti népek félistenéhez.

Ennek a megfoghatatlannak a keresztény kénytelen alá ren-

delni magát, ahelyett, hogy gyönyörködne abban a felséges törvényben, amely lelkéből táplálkozik és gyönyörködik a világ szépségében. Ez az, ami Istenhez vezet és meggyőz arról, hogy nem az enyém, hanem Istené, s mint ilyen, erőt ad, hogy a rossznak ellenálljak, a jóban gyönyörködjek és felismerjem az én lelkem orvosát Jézus Krisztusban és rájőjjek, hogy én elég erős vagyok, hogy tehessek magam valami jót és szépet, mert az én erőm Istentől táplálkozik.

Vétenek Isten ellen és bántják Jézus szellemét azok, akik az ember lelkét lealázzák és csak rosszat, bűnt látnak benne és fededik az öröm és boldogság evangéliumát, ami Jézus evangéliumából fakad.

Közeleg az idő, midőn a lélekben levő isteni ajándék, ahelyett, hogy tulterjengő, kizárólagos szentség lenne, lenni fog az az édes, természetes jószág, amely az enyém, a tied leszen és hatni fog az enyémmre, az enyém a tiedre s így haladva kölcsönösen nevelik egymást.

A prédikátor változtassa meg köznapi hangját, amely leszujtja a lelkeket, ahelyett, hogy az evangélium örömmzeneje lenne számukra. Én — mondja Emerson — én keresem és látom az embert kartársaim között: egyik kitűnő szónok, másik igazságos bíró, másik jó barát. Hallom a költő dalát, élvezem a zene melódiáját. Mindenütt megtalálom a szépet, amelyben szívem örömet leli.

Másik hibája a mai prédikálásnak, hogy az erkölcsi törvényt, a legfőbb törvényt, amely a lelket megnöveli, magát Istent megmutatja, a mai társadalmi felfogásban nem építi föl. Beszélnek kijelentésről, de már elavultnak látják s mintha Isten már nem élő, hanem halott volna.

Csak az igazi látnok szólhat lélekből a lelkekhez. Csak a lélek ad neki erőt, az mondja meg, mit kell szólnia. Csak akire rászáll a lélek! Csak ő lesz bátor, kegyes, csak ő tud szeretni, ő tanítani. Akinél hiányzik ez a lélek, az hallgasson.

Enélkül a lélek nélkül az ifju pap nem tudja megmenteni a sülyedő papi tekintélyt és nem tudja kielégíteni az elernyed, éhező és szomjazó lelkeket. A prédikátor az erkölcsi érzés kifejezője és ő mutatja meg mit kíván az élet. Ő tudja és vajjon ma hányan tudják azt mondani: ember, te halhatatlan lélek vagy. Hányan ölelik lelkökbe az ég, föld szépségeit, hányan meritenek lelket Isten

lelkéből?! Most a papok szombatja nem érezi a természet gyönyöreit, innen van az, hogy a hallgató alig várja a beszéd végét. Mikor a szószékre csak a formulák szolgája lép, az imádkozó meg van csalva és vigasztalan! A jó pap lelkét és életét tárja népe elébe. Ő megmutatja, hogy az erkölcsi érzésből jövő szó hatása alatt elenyészik a lehangoltság és a rossz kedv. Jaj annak, aki a szószékről nem osztja az élet kenyerét. Bármely szép célra akarja megnyitni a füleket, ne csodálkozzék, ha zárva maradnak.

A mi országunk prédikátorait a hagyományok tartják lefogva. Kényelmesebb ismételni a régiek beszédét, mintsem ujjat hozni elé saját lelkéből. Így nem tisztul meg az erkölcsi érzés, így nem találkozunk új lelkesítő gondolatokkal. A mai ember nem bizik magában, nem bizik Istenben. A szószék régi, vonzó ereje eltűnt. Ugy tetszik, hogy a templomokat ma-holnap más közcélra kell fölhasználni!

Emerson a hét új ifjuba helyezi bizodalját, mert jaj lenne az emberiségnek, ha Isten tisztelése megszűnne a földön. A templomba új lelket kell bevinni. Valahol megjelenik az új ember, ott forradalom, ott szabadságharc kezdődik. Az ember csodákat mivelhet. Az ember nem a múlt, hanem a jövő istenére, az élő Istenre támaszkodik.

Ti ifju emberek közeledjete Istenhez közbenjáró nélkül. Vezessétek hozzá az embereket. Se divat, se szokás, se tekintély, se pénz, semmi se térítsen el az egyenes utról. Éljetek lelketek szerint. Legyetek barátja minden hiveteknek, győzzétek meg, hogy ti Isten nevében jártok, Isten lelke lakozik bennetek és az vezérel titeket.

Két kitűnő alkalom kínálkozik számotokra: első az Úrnapja, az egész világ örvendezésének napja és második a beszéd, a szó-lás felséges alkalmja. A szószék, a gyűlésterem, a családi ünnepek, minden óra tárva, nyitva előttetek, hogy szóljátok az igazságot, amit lelketek ad néktek szólnotok. Keressétek föl a régi látnokokat, prófétákat, de mindig szóljatok saját lelketek sugallata szerint jó hirt, örömhirt és derítsétek vidámságra a csüggedő sziveket.

Én hiszem — szól elragadtatással Emerson, — hogy ti átfogjátok varázsolni a világot az emberi lélek tiszta tükrévé, az emberek meg fogják látni, hogy ugyanaz a törvény uralkodik a tiszta szivekben, mint amely a természetben fenntartja a nehézkedés (gravitáció) törvényét; amely megmutatja mi a helyes s mi a

helytelen, mit kell tennünk és mit kell elkertülnünk, a mi szép, a mi kedves, a mi szerez örömet és boldogságot.

Egy gazdag nagy mezőről néhány csokor virág. A szépjét kerestük. Gyönyörködtünk benne. Hisszük, hogy az olvasó is elmélázik fölötte és átszáll gondolatban oda, hol az unitárius lélek száz év előtt ilyen szép gondolatok, gyönyörű virágaival sietett megnyerni az ifju papokat arra, hogy a régi, avult formák, rideg dogmák helyett a szépet és jót kereső lélek megismerésére és megnyerésére.

Nem mondhattuk el a *Keresztény Magvető* olvasójának Emerson költő-papnak minden szavát, de gondolatait s azoknak szép formáit igyekeztünk felfogni és a magyar lélek szárnyára tenni, hadd szállítsa tovább és termékenyítse meg a papi, a gondolkozó és hívő lelkeket. Hadd szálljon tovább a megtisztult száz esztendő unitárius ige az új idők hívő és gondolkozó lelkében. Emerson 1803-ban született Bostonban. Apja pap volt. Előtte három évvel született Brassai, két évvel később Martineau, ismét két év múlva Longfellow a költő. És 1910-ben Parker. Milyen termékeny unitárius tiz esztendő. Midőn Emerson egyszer a Channing templomában prédikált, valaki azt jegyezte meg: „ebből a fiatal emberből egy második Channing lesz“. New-Bedfordban így emlékeztek rá: egyszer megjelent szószékünkön a legkegyesebb halandó, kinek arca csupa jóságot sugárzott, aki olyan volt, mint egy angyal, midőn elzengte az első éneket és elrebegette imáját.

És mégis, Emerson, papsága negyedik évében, lemondott állásáról, mert nem egyezett meg lelkével, hogy az urvacsora formuláját; ez az én testem stb. minden alkalommal ismétlje. Megmagyarázta hiveinek, hogy ezek a szavak nem férnek össze Jézus szándékával, sem tanításával. A keleti népek izlésének megfelelően, de a mai emberéhez nem talál. Aki ilyenekhez ragaszkodik, összetéveszti a formát a lényeggel.

Emerson az irodalomhoz szegődött egész életére. Sokat nem írt, de amit írt, az kifejezéseiben szép, tiszta és költői volt. Ő azután is hűséges unitárius maradt. Disze és büszkesége a templomnak, hová hűségesen eljárt 81 éves koráig. Élete végéig.

A fennebb bemutatott beszédet az intézet felhívására tartotta, de amit beleillesztett, az már évek alatt élt lelkében. Csak alkalomra várt, hogy kitarja, úgy, amint a lélek adta neki irni és szólni. Égi sugalom indította meg a szépen zengő szavakat, amint égből száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék.

Szerencsés volt a szónok, mert a hét ifju mindenike Istentől ihletett volt, akik később a hitélet terén szép és nagy dolgokat műveltek. Közülök egyik, Dall az indiai nagy misszionárius, meglátogatta Erdélyt és kellemes emlékeket hagyott maga után.

Író- és költőtársai erősen el voltak ragadtatva e beszédétől, ha csak olvasták is. Egyik méltatója szerint, a beszéd elhangzása óta elmúlt hatvanöt nyár, annyi szép virágot terített szét a föld színén, de azt hiszem, ennél szebbet egyet sem, és ennek búbája ma is meg van.

Gavnett Vilmos a költő, kinek bájos könyve: *Édes otthon*, nálunk is ismeretes, prófétának mondotta, Alcott „az értelem papjának“. Az angol Matthew Arnold szerint: barátja és segítője azoknak, akik lélekben akarnak élni.

Parker Tivadar, aki a beszédet hallgatta, föllekesevve írja: Emerson ezzel felülmulta önmagát és mindenkit; oly szép, oly igaz, oly rettentően megrázó volt az a kép, amelyet az egyház hibáiról mondott.¹ A lelkem fel van izgulva s még e héten megírom régóta tervezett beszédeimet az egyház állapotáról, ami teendőinkről. Mert mi hiányzik a mi beszédeinkből, — folytatja Parker — a vallás valósága. A bibliai idézetek, mintha tagadnák Isten mindenüttvalóságát. Igen sok benne a formalitás.

*

Befejezésül még annyit: Emerson a korában divatos transcendentálizmus híve volt. Beszédéből az sugárzik ki, hogy Istent mindenütt ott látja, mindent ráirányít és tőle származtat, de anélkül, hogy őt panteistának szabadna mondani.

A mai amerikai unitáriusok beleélték magukat abba a magasztos lelkiségbe, amely Emerson szavaiból szétárad. A száz esztendő beszédét újra kiadták, magyarázatokkal ellátták. Ugy ünnepelték, mint jelenlevőt. Évi (1938) közgyűlésükön a legjellegesebb szókokok foglalkoztak vele. A beszédet Dr. Wilbur szerkesztésében kiadták és ingyen osztották szét. Az elmúlt száz esztendőn át száll a hívő és gondolkozó lélek és így szól: hála a kedves utódoknak, hogy a mai világban bizonytalanul hanykódó lelkünket megfűrészhessük az ő örökéletű lelke meleg fény-sugaraiban!²

Dr. Boros György.

¹ Közleményünkben ezeket a részeket jórészt mellőztük. Péterfi Dénes a Keresztény Magvető XV. köt. 301. lapján bővebben közöl.

² Emersont halála után 1889-ben Péterfi Dénes méltatta a Keresztény Magvetőben.

A vallás lényege.

Egyházi beszéd.¹

„És szólt az Ur: E nép szájával közelget hozzám és csak ajkaival tisztel engem, szive pedig távol van tőlem, úgy hogy irántam való félelmök betanított emberi parancsolat lón.“

Ezsaiás 29 r. 13 v.

Kedves atyámfiai! Legelső szavaimmal szives türelmeteket kérem. Jól tudom, hogy beszédem gyarló és nyelvem nehéz próbának van kitéve; éppen ezért kénytelen vagyok hozzátok intézett beszédemet olvasni. Az esetleges hibák és hiányok magyarázata abban van, hogy a ti szép nyelveteket még eddig csak kis mértékben tudtam elsajátítani. Mégis büszke vagyok arra, hogy ebben a nyelvben eddig is bizonyos haladást tettem, s örömmel tölt el az a tudat, hogy tolmács nélkül beszélhetek hozzátok.

Kedves kötelességet teljesítek, midőn beszédem elején az angol unitárius és szabad keresztény egyházak egyesülete elnökének, Dr. Rattray lelkész urnak meleg szívből jövő üdvözlését tolmácsolom. Dr. Rattray szülővárosom gyülekezetének lelkésze, aki elnöki minőségében megkért, hogy az ő nevében a jóakarát és barátság szellemében üdvözljem mindazon unitárius gyülekezetek vezetőségét és minden egyes tagját, ahol alkalmam lesz megfordulni és istentiszteletet tartani.

Én a magam részéről végtelen boldog vagyok, hogy eljöhelttem hozzátok. Nagy öröömre szolgál, hogy az erdélyi unitáriusokat, akikről otthon annyit hallottam és olvastam, személyesen üdvözölhetem. Nagyszerű és megindító tapasztalat számomra, hogy egy szabadelvű vallásos csoporttal, mely hasonló ahhoz, amelynek én otthon egyik lelkésze vagyok, közelebbi érintkezésbe léphetek a helyszínén. Mind nagyobb és nagyobb benyomást tesz

¹ Ezt a beszédet Twinn Kenneth liverpooli angol lelkész 1938 jul. 3-án magyar nyelven olvasta el a kolozsvári unitárius templomban. Mint érdekes történelmi emléket közöljük, de tartalmánál fogva is figyelemre méltó. Szerk.